

KOSSUTH LAJOS LEVELEI FELESÉGÉHEZ (II.)¹

(1849—1859)

VI.

Szentmiklós, márt. 15.1849.

Kedves Angyalom!

Ti ma mártius 15-két ünneplitek, mi pedig — értem seregeink — mennek a német ellen. Hogy tulajdonképen mit ünnepelnek mártius 15-kén, midőn egy kis pesti lármánál egyéb nem történt, azt nem tudom, de hogy azon napon, melyen a hadsereg megmenti a hazát, lesz mit ünnepelni, azt tudom. Pedig megmenti okvetlenül, megverik ám a németet bizonyosan, lehetetlen, hogy meg ne verjék.

Ma megyek Földvára, Cibakházára, hova a seregek már elmentek. Bajom nincs, egészséges s jókedvű vagyok. Légy te is az Kedves Angyalom;

Csókollak milliomszor, kedves gyermekeimmel együtt.

Isten áldjon meg,

hű Lajosod.

¹ Vörös Antal gyűjteménye. 1761. sz. 87. tétel. Másolat.

VII.

Kedves Angyalom

Szavamat tartom, mindennap írok. Jókedvem van e derék sereg között. Itt híd van a Tiszán át, 20 ezer emberünk már átalment. Meglátogattam a lágerban, gyönyörű látvány. Holnap vezéreink támadnak Nagykőrös felé. Ej, ha megverik a németet, beh dicső dolog lesz; Damjanics megígérte a 3-ik és 9-ik invincible zászlóaljnak, hogy 24-kén beviszi őket Pestre. Én hát meghívtam e két zászlóaljat 25-dikre ebédre Pestre. Sok vendéged lesz, vagy 2000.

¹ Az első közleményt l. a Magyar Szemle 1934 júniusi számában, 194. l.

Írántam ne aggódj. Szeretnék menni, de a vezérek nem akarják megengedni. Én hát itt maradok, innen a Tiszán egy pár battéria s elegendő fedezet őrsege alatt, aligha csak ágyúszót is fogok hallhatni. Sajnálom.

Csókollak ezerszer Kedves Angyalom, ölelem kedveseimet.

hú Lajosod.

Cibakházi főhadiszállás márt. 16. 1849

Vörös Antal gyűjteménye. 1086. sz. Másolat.

VIII.

Törökszentmiklós. Martius 19-kén este. (1849.)

Kedves Angyalom!

Bízón nem lett abból a NKőrösi csatából semmi. Okait majd elmondom, ha hazajövök. Haragszom, mint az ördög, ámbár látom, hogy máskint nem lehetett. Vetter is haragszik mint én. Egyébiránt más baj nincs, mint az, hogy a veressipkásoknak egy kissé később kell ebédet adnod Pesten, mint 25-kén.

Egyébiránt a tábori élet derék élet volna, ha olyan gonosz hideg nem volna, meg ha volna mit enni, de már ma bizon, csak szalonát eszünk, itt Törökszentmiklóson gonoszul vagyok magam konyhájával, mert nincs hol venni s nincs mit enni. Ha még egyszer a táborba jövök, kuchta legényt s társzekeret kell hoznom. Nagy hiba volt, hogy nem tettem. Nem hinnéd, mennyi befolyása volna annak, ha nyílt asztalt tarthatnék a táborban.

Olly igen régen nem láttalak már lelkem, Angyalom. Repülnék hozzád, de itt végeden szükség van reám. A tegnapi csatából semmi sem lévén, most már másutt kell a Tiszán átkelni a seregnék, hol és mikor, ez az ellenség állásának holnap történendő kitudásától fűg. Erre fogjuk az operáció tervét basirozni. Addig pedig el nem mehetek, míg ez nincs meg. De meg lévén, holnap vagy holnapután hazarándulok két napra. A csatát úgyis csak 28-ikra számítom s addig még visszajöhetek. — Egészségem egyébiránt jobb, mint Debrecenben. Ez a te jó szivednek nem kedvetlen újság leszen. Csak rólad is hasonlót hallanék, ez vigasztalná érted aggódó lelkemet.

ölellek forró szeretettel, s csókollak ezerszer kicsinyeiddel hú

Lajosod.

Vörös Antal gyűjteménye. 1088. sz. Eredeti, kiegészítve az 1087. sz. másolatból.

IX.

Kedves Angyalom!

Jó levegő a tábori. Jöttem borzasztó sárban. Üres kocsim jó öt lova felakadt. Én átültem Szöllőssi paraszt szekereére, ő meg szegény tapogatta előttem az utat a kolimáz sötétben és megérkeztem Füredre

11 óraker éjjel. Kíséretem pedig minden püspököstől egyetemben reggel 3 ½ óraker, nagy aggodalmak közt, hogy hova lettem, én pedig hát az ágyba lettem és minden baj dacára olly egészséges vagyok, mint a mák.

De ugyan jól esett, hogy megjövék — még egy nap nem s borzasztó bajok lesznek; most nincs semmi más, mint az, hogy itt s a poroszlói töltésen ollyan sár van, hogy arról fogalmad sincs, azonban seregeink mégis túl vannak már a Tiszán, utolja holnap délig túl lesz; Görgei serege Kerecsendnél áll, maga ma idejött értekezni, tisztában vagyunk s két nap múlva 50.000 emberünk 180 ágyúval egyesülve lesz; hol lesz az ütközet, egyenlőre meg nem mondhatom, mert már csak Görgei seregének előnyomulási hírére is vissza húzódott az ellenség Hatvan felé, alkalmasint Gödöllőnél szeretné a csatát, ott sáncolja magát.

Gyöngyösig már tiszta a vidék. Én holnap még itt maradok, holnapután Egerbe megyek s ha baj nem jó közbe, 4—5 nap múltával talán te is fogsz jöhetni hozzám, ha a sár kissé szikkad, mert most borzasztó.

Áldjon meg az isten Kedves Angyalom, csókollak milliomszor. Tiszafüred mart. 27. — 1849.

hű Lajosod.

Kossuth Lajos kísérői között volt a Csanádi püspök is, Horváth Mihály. (A másoló Vörös Antal megjegyzése.)
Vörös Antal gyűjteménye. 1093. sz. Másolat.

X.

Kedves Angyalom!

Holnap megyek Egerbe. Holnapután megírom, mikor jöhetsz hozzám. Jöhetni fogsz.

A sár ollyan, hogy 60 ökröt is foghatunk egy 12 fontos ágyúba; de azért már holnap mind az egész sereg jó töltésen lesz. Az ellenség retirál. Holnap előcsapatunk már Horton lesz, túl Gyöngyösön, Hatvantól egy órányira. Vasárnap a gödöllői kertben reményiek sétálhatni. Pesten innen alig ha lesz ütközet, alkalmasint Vác körül, az ellenség arra húzódik.

Vetter beteg, de azért nincs baj, a derék Klapkával tétetem a gyönyörű dispositiókat. Görgeyvel s az ármádával igen igen tisztában vagyok, a követendő politicára nézve is.

Ollyan jó kedvem van, hogy no. Ne adja isten, hogy a debrecenyiek gyávaságból magoknak bajt csináljanak, de ha csinálnak, ők lássák.

Csókollak milliomszor

(Tisza)füred, martius 29. 18(49)

hű Lajosod.

Vörös Antal gyűjteménye, női. sz. Eredeti, kiegészítve kivágott helyein az 1100. sz. másolatból.

Kedves Angyalom!

Egerből írok s nem csak ez, hanem Gyöngyös is tisztán a mienk. Isten jó időt is adott. Tábornokaink egymás között s mindnyájan velem benső szives jó egyetértésben vannak s reményem van, hogy minden jól fog menni. Az önbizalom a seregben, nagy erő. Ez pedig olyan van, hogy egy ember sem kételkedik a győzelem felett.

Egyről biztosíthatlak, arról, hogy seregeink többé a Tisza háta mögé nem retirálnak. Mai és holnapi mozdulatainkkal egy jókora cselt vetünk az ellenségnek. Azt hiszem kedden ütközetre kényszeríthetjük, ütközet után érted megyek.

Eger nagyon kedves hely, gyönyörű vidék, nagyszerű emlékeztetek. Lelkesült nép. Én pedig az érseki palotában úgy lakom, mint egy király. A szakács elhozatala nagyon okos gondolat volt, nagy táblákat adok, de nem hinnéd, minő hatályos alkalom ez a kölcsönös ismeretségre és bizalomra.

Ha Pestet hirtelen be nem vehetnők, ha túl a Dunáról kellene bemennünk, idehozlak Egerbe ideiglenes szállásul, hol szintoly biztosan, mint Debrecenben, hozzám közelebb leszesz.

Gondolhatod, hogy a híres egri asszonyok nem hagytak koszorúk nélkül. Lábaidhoz teszem le életem angyala.

Kammermayer küldjön ismét egy pár hordó jó bort, ha van még. Küldje Egerbe s ha itt nem találna, Gyöngyösre.

Ha te s gyermekeim itt volnátok, olly boldognak érezném magam, hogy no.

Egészséges és jókedvű vagyok. Bár ti is akként volnátok.

Csókollak forró szerelmem csókjaival.

Eger, martius 31. 1849

hű Lajosod.

Vörös Antal gyűjteménye. 1263. sz. Másolat.

XII.

Kedves Angyalom!

Mikori idejöveteled a holnapra várt csatától függ. Ha jól üt ki, azonnal érted megyek. — Most egy jó óra múlva indulok Gyöngyösre, hogy közelebb legyek az eseményekhez.

Itt az emberek enthusiasmsa a megfoghatatlanságig terjed, a tegnapelőtti iUuminatio s fáklyás zene 5000 fáklyával még csak hagyján, de tegnap estve vagy 1000 nő minden osztályból megrohant magyar öltönyben, fáklyás zenével s beszéddel, illyet sohasem láttam; agyon dobálták szegény Mucidat virágokkal. Egy rakás koszorút ismét küldök. Mérey majd elbeszéli.

Nagyszerűen furcsa dolog volt biz a. De bezzeg van ma dolga a toilette tisztítósnak a sok viaszcepptől, mert mind fejr viasz gertyákkal voltak s majd agyon perzseltek egymást; gondold csak, ha 1000 asszony tolong; sohse kapott piszkos keztyűm annyi csókot;

no hiszen ugyancsak munka lesz e nép bizalmától megszökni. De megszökünk, ha isten segít.

Most egy nagyszerű győzelmet biz én nem adnék a világ minden hódolataiért.

Áldjon isten éltem angyala! Szerelmem lebegjen körül, mint nálad van minden gondolatom. Csókollak milliomszor kisdedeiddel.

Eger, április 2-kán 1849

hű Lajosod.

Vörös Antal gyűjteménye, 1108. sz. Másolat.

XIII.

Kedves Angyalom!

Istennek hála, hogy Görgeiben nagyon nagyon csalatkozál, ő egészen más ember, mint gondolád, ő nem csal meg engem soha. Légy nyugodt.

És a nép! borzaszt e hódolat. Leroskadok alatta.

Gondold mi történt ma velem Gyöngyösön. Reggel egy asszonyt jelentenek szállásomon, Orczy ék gyönyörű, pompás kastélyában és belép a te szliácsi szép bábockád, Bujanovics Friciné. Pestre akart menni testvéréhez, ki beteg. Javaslam, ne menjen, mert bizony ágyúzápor közé kerül, hanem menjen hozzád Debrecenbe. Elment-e? nem tudom, mert nekem nincs időm sokat discourálni asszonyokkal.

Hanem azt mondhatom, hogy az asszonyok mindenütt még a derék Egerben is százszorta jobbak, lelkesebbek a férfiaknál. Exaltált nép ez a fejírcseléd nép. No hiszen van megint koszorúm. Kár, hogy nincs egy kis kecskéd hozzá, eltarthatnád egy holnapig vele.

Két nap múlva érted megyek éltem angyala!

Addig is ölel forró szeretettel.

Jászberény április 3-kán 1849

hű Lajosod.

Vörös Antal gyűjteménye, mi. sz. Másolat.

XIV.

Jászberény, április 5. reggel (1849.)

Kedves Angyalom!

Tegnap ismét erős csata volt, mint most alkalmasint minden nap leszen, az eldöntőig. Épen indulófélben vagyok Tápió—Bicskére, azért csak annyit írok, hogy győztünk s pedig győztünk tőkélletesen. A mai csata döntendi el, magam mehetek-e érted, vagy mást küldök.

Hogy jöhetsz, annyi bizonyos, hogy szeretném, ha ma vagy Egerben vagy Törökszentmiklóson volnál, az is bizonyos. Ez utóbbi út kellemetlenebb, de tökéletesen biztos, azonban mégis ne indulj, míg még egy levelemet nem kapod.

Ma jobbra legalább is Gödöllő, balra pedig Gyömrő tája kezünkben lesz.

Jól megy a dolog. Isten bizony még meglehet, hogy Pesten esszük a húsvéti bárányt.

Holnap vagy magam megyek érted, vagy küldök.

Csókollak milliomszor kedves kicsinyeinkkel egyetemben

hú Lajosod.

Vörös Antal gyűjteménye. 1113. sz. Másolat.

XV.

Kedves Angyalom!

A dolgok állása oly megnyugtató alakot vészén, hogy most már keblem óhajtását teljesíthetni vélem biztosan s ezennel megkérlek jöjj hozzám. Szóllósit küldöm kíséretül. Kérlek kedvesem, egyedül semmi esetre ne jöjj. A körülmények mindenesetre követelik, hogy ha Kossuth Lajosné a szerény egyszerűséget kedveli bár, a kormányelnök neje pompát ugyan ne keressen, de nő és férfi kíséretben utazzék.

Most egyelőre Tiszafüred, Eger, Gyöngyös felé vedd utadat. Egy tisztet előre küldj, aki mindenütt lovakat rendeljen s szállást csináljon. Gyöngyösön kapni fogod jelentésemet vagy, ha lehet, személyesen öllek le kocsidról, s ha nem mehetnék, megírom, merre s hova folytasd utadat.

Kedves gyermekeim időközben maradjanak Debrecenből jó ellátás mellett, hiszem Istent, hamar értök megyünk.

A hazának és szerelmemnek Istene hozzon karjaim közé.

öllek változhatatlan szeretettel

Szentmártonkátá, április 6-kán 1849.

hú Lajosod.

Vörös Antal gyűjteménye. iz 15. sz. Másolat.

XVI.

Lyon Grand Hotel de Lyon
Szombat Jún. 18. 1859 éjfélkor.

Kedves Lelkem Angyalom!

Eddig volnánk. Egy óra előtt érkeztünk baj nélkül, Párisból 11 óraker indulván. Itt úgy a vasúton utazás olcsóbb s kényelmesebb mint Angliában.

Ha itt maradok, holnap hosszú levelet írok s ha úgy fordul a dolog, hogy nem én megyek hozzátok vissza hosszú orral, hanem te jössz Lelkem hozzám, azzal a rendes, pajkos kis orroddal, mely az én ujjomat annyira szokta invitálni, akkor majd leírom neked lépésről lépésre, hogy menj, merre menj, hogy ülj, hol egyél s mit, hol hálj s az én kedves Mucim megígéri nekem, de szentül, hogy betűről betűre követi utasításomat s oly gyönyörű utat fogtok tenni Európa leggyönyörűbb részén, hogy az én Lelkem Angyalom fájós szívecskéje ihletettséggel fog felmagasztalódni szemléletén a természet szépségének. A paradicsomi Como-tó mellékét is meglátod. Azt hiszem, ha a dolog egy ideig függőben talál maradni, annak vártában a porosz bemász a háborúba (ha teszi, óhajtom tegye mielőtt a mi dolgunk elhatározatnék) azt hiszem egy kis pótlék lesz magán szempontból a csalódásokért, hogy legalább ily gyönyörű utat fogsz tenni életed hű kalauza karjain s jó fiaid kíséretében.

S most jó éjszakát, jó éjszakát! Közel egy óra s fáradt vagyok. Szerelmem áldásai lebegnek álmaid felett. Csókollak ezerszer magadat, leányomat s fiaimat. Beh messze van az a szerda, mikor levelet kapok tőled!

Lajosod.

A Nemzeti Múzeum Kossuth Lajos Iratai című gyűjteményében a 2281. szám alatt egy boríték van. Rajta Kossuthné írása: 15 darab. Kedves Lajosom Olaszországból írt levelei. 1859. — De a borítékban csak ez az egy levél van. A többi kiadatott az Irataim I. kötetében a 209-10, lapon, majd a 414-449. lapokon.

XVII.

Manchester, kedden éjjel, szept. 11. (1859)

Kedves Lelkem Angyalom!

Fáradtan az első lectur után, mely 1 és ½ óra kiabálást kívánt mintegy háromezer emberből álló hallgatóságnak, nem feketem le anélkül, hogy panaszt ne tegyek magadnak, magad ellen, hogy még nem írtál, mikint vagy? egy-egy sort legalább minden másodnap kapnom kellene megnyugtatósnak.

Én jól vagyok — nincs semmi bajom — köhögni is kevesebbet köhögök. Igen szíves házi gazdám van — millionár és hetven éves dacára radicalis democrata — nagy tekintetű ember. Raktárát meglátogattam és csak abból láttam mit tesz angol nagykereskedőnek lenni — órányira is kényelmes equipageán tevén ki s be utamat a városba, óva vagyok a meghűléstől — nagyon szíves ember — tegnap este bevezetésül nagy soirét adott, mely tömve volt — ma kénytelen voltam a mechanus institution pompás kiállítását meglátogatni, hol nem hiszem, hogy Palmerstont nagyobb kitüntetéssel fogadták volna — a lecturról is azt mondják, hogy nekem több fizető hallgatóm van, mint neki ingyen. Nem tudom — de azt tudom, hogy nekem a terem

szépen tömve volt, — s ha így lesz a jövő két estén is, Manchester behoz legalább 300 fontot amit Párisban 7500 franknak hínak.

Csak azt tudnám, hogy te nem búsulsz, nyugodt volnék. Kérlek emlékezzél hogy megígérted nekem Pulszkynét kétszer egy héten meglátogatni, estére magadnak angol társalgónét fogadni s jó könyveket venni, ha nem is lesz cheap edition, reményiem szavadat tartod s megadod nekem azt a megnyugtatót, hogy magadat a lehetőségig felvidítani iparkodol.

Tedd is meg édes angyalom érettem.

Kaptál tegnap Párisból levelet? nincs baj?

Küldöm forró szeretetemet csókjait. Isten áldjon kedvesem vigyázz magadra. Gondold meg, hogy fáradságom között nyugodt lélekre van szükségem s ezt csak te adhatod meg

Lajosodnak.

XVIII.

Szerda éjjel. Manchester szeptember 12. (1859)

Kedves angyalom.

Én neked mindig éjjel írok. Lecturemet végezve, tíz fél óraker tanyára vergődünk — akkor átöltözködöm az izzadt ruhából — teázom, nagyokat iszom a vízből és tizenkettedfél óraker csendesen megszabadulva a jó meleg szobában, rágyújtok és írok neked egy pár sort, hogy megmondjam, mennyire árván érzem magamat minden szívesség mellett távol tetőled. Isten bizon erős kenyér ez az egymástól távolíét. De már csak tűrjük gyermekeinkért.

Ma két óraker kicipeltek ebédelni a választmány elnökéhez nyolc mérföldnyire, lecturozni ide vissza. A terem most is szépen tele volt, kevell volt kisebb számmal tegnapnál, jóval túl kétezren, úgy hogy most már tény gyanánt mondhatom, hogy Manchester be hozza a maga 300 fontját kétségen kívül és amellet triumphus biz ez nem lehet tagadni s jótétemény a jövő szabadságharc idejére, magban elszórva, melyből némelyik csak kikéi, de csodálatos! vagyis nem csodálatos, de jellemző, hogy a fáradsággal összekeresett fontos és érdekes diplomaticai tények a nagy publicumot bizony nem érdekli, amit Newmann legjobban magasztalt az legkevésbbé tetszik, s bizony végtére is csak oda megy ki a dolog, hogy nem kell nekik sem Studium sem ész, hanem csattanó generalítások. Ha még egyszer lecturekat írok, azon fog kellenem lenni, mint szálljak le azon trónusról, mely a statusférfinak bizony nehéz önbecsböli kivetközés, de szükséges, mert ez a közönség annyira fázik a „Cotton“ légben, hogy a lectureben nem tanulni, de melegedni akar.

Gonosz egy dolog e nép pulzusát kiismerni!

Holnap délután Oldhamba megyek — miután reggel megtanultam a leckét mint az iskolásgyermek.

Holnap már csak remélem kapok egy pár sort, melyben elmondod a te szegény öreged megnyugtatóására, hogy miként osztád be napjaid hosszú óráit, hogy rövidebbek legyenek. Áldjon Isten kedves angyalom. Csókol forró szeretettel

Lajosod.

Fenti két levél Kossuth Ferencről került a sógornője, Kvassay Márta birtokába. Közli Kellér Andor: Ismeretlen Kossuth-levelek az őrszentmiklósi Kvassay-kúrián. Újság, 1927 november 6.

HEGYALJAI KISS GÉZA